

Література

1. Борщов І. Проблемні питання застосування пробації в Україні // Вісник Асоціації слідчих суддів України. — 2017. — № 1 (2). — С. 29–31.

Демура М. І.,

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
кафедра кримінального процесу, кандидат юридичних наук*

ЩОДО ВІДШКОДУВАННЯ НЕОДЕРЖАНИХ ДОХОДІВ (УПУЩЕНОЇ ВИГОДИ) У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Кримінальним процесуальним кодексом України (далі — КПК) встановлено, що потерпілим у кримінальному провадженні може бути особа, якій, серед іншого, завдано майнової шкоди (ч. 1 ст. 55). Поняття «шкода», «майнова шкода» не врегульовано нормами кримінального процесуального законодавства адже належить до цивільно-правових категорій. Тому вбачається за доцільне звернутися до цивільного законодавства.

В цивільному праві до поняття «шкода» включаються втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки), а також доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода) (ст. 22 ЦК України).

Таким чином, право на відшкодування шкоди в цивільному законодавстві поширюється на будь-яку шкоду — як дійсну, так і можливу. З урахуванням цього положення, видається необхідним знайти відповідь на питання: Чи підлягає відшкодуванню у кримінальному процесі шкода у вигляді упущеної вигоди? Значущість окресленої проблематики пов'язана з тим, що заявлення у кримінальному процесі цивільного позову, в тому числі і про відшкодування упущеної вимоги, має суттєві переваги порівняно із позовом в рамках цивільного судочинства. Наприклад, висунення цивільно-правової вимоги під час кримінального провадження забезпечує процесуальну економію, оскільки позбавляє суд необхідності розглядати одне питання двічі; сприяє недопущенню суперечливих висновків по одних і тих же питаннях; обов'язок доказування виду і розміру шкоди покладається на сторону обвинувачення, а не на цивільного позивача тощо.

Звертаючись до напрацювань вчених-процесуалістів, можна виділити дві протилежні точки зору. Так, Н. І. Газетдинов стверджує, що відшкодування в порядку кримінального судочинства так званої «упу-

щеної вигоди», «недоотриманих доходів», за позовами осіб, яким заподіяно шкоду внаслідок злочину, не є можливим в силу відсутності причинно-наслідкового зв'язку з фактом злочину» [1]. На противагу наведеній науковій позиції, В. Т. Нор доводить, що відшкодування упущеної вигоди в кримінальному процесі не тільки можливе, але й необхідне. На думку вченого, «повний обсяг (розмір) майнової шкоди, як відомо, криє в собі як позитивну шкоду в майні, так і неoderжані доходи [2, с. 40].

На наш погляд, твердження про відсутність причинно-наслідкового зв'язку з фактом злочину не достатньо аргументовано, оскільки працює не в усіх випадках. Як приклад, ОСОБА_1 здійснив наїзд на ОСОБУ_3, заподіявши тілесних ушкоджень середньої тяжкості. Потерпілим пред'явлено цивільний позов, в якому просить стягнути з обвинуваченого матеріальну шкоду в розмірі 16 101,44 грн, з яких: 16 000 грн — упущена вигода, 101,40 грн — витрати на проведення санітарно-епідеміологічної експертизи. Обґрунтовуючи вимоги про стягнення з обвинуваченого упущеної вигоди у розмірі 16 000 грн, потерпілим зазначено про укладення ним договору побутового підряду на ремонтно-будівельні роботи від 16.05.2016 р., за умовами якого потерпілий мав виконати відповідні роботи та отримати кошти в розмірі 20 000 грн, разом з тим, розпочавши роботу, внаслідок отриманих в дорожньо-транспортній пригоді травм, не зміг вчасно виконати умови договору та недоотримав прибутку в розмірі 16 000 грн.

Так, очевидним є факт наявності причинно-наслідкового зв'язку вчинення кримінального правопорушення щодо потерпілого і упущеної вигоди, оскільки якщо б його не збив автомобіль, він би виконав роботу і отримав прибуток згідно з договором [3].

Проаналізувавши наведені точки зору науковців, слід відзначити, що позиція, згідно з якою упущена вигода не підлягає відшкодуванню у кримінальному процесі, веде до заперечення можливості реалізації у кримінальному процесі цивільно-правового принципу відшкодування заподіяної матеріальної шкоди у повному обсязі. А це, в свою чергу, ставить під сумнів доцільність існування інституту цивільного позову у кримінальному судочинстві [4, с. 30]. У зв'язку із наведеним вище, вважаємо за необхідне підтримати точку зору, що у кримінальному процесі підлягає відшкодуванню як реальна шкода, так і упущена вигода.

На підтвердження наведеної тези «Чи підлягає у кримінальному процесі відшкодування шкоди у кримінальному провадженні» ми здійснили узагальнення вироків, які вже набрали законної сили. Так, вивчивши 100 кримінальних проваджень із пред'явленням цивільного позову про відшкодування шкоди, в тому числі і упущеної вигоди, можна виділити тільки 3 вирoki, в яких цивільний позов в частині стягнення упущеної вигоди задоволено [5–7]. В інших 97 провадженнях суди посилались здебільшого на те, що розмір неотриманих доходів не доведений потер-

пілим, не підтверджений належними доказами, підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства тощо.

Однак, посилання на недоведеність завданої кримінальним правопорушенням шкоди не відповідає вимогам КПК. Так, вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, входить до предмета доказування, тобто до обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні (п. 3 ч. 1 ст. 93 КПК). Обов'язок встановити такі обставини у кримінальному провадженні, покладається на слідчого, прокурора (ч. 1 ст. 92 КПК). Отже, у своїх рішеннях суди констатують недоліки в роботі сторони обвинувачення і зводять нанівець ефективність пред'явлення цивільного позову у кримінальному провадженні. Загальновідомо, що перевагою пред'явити вимогу цивільно-правового характеру в рамках кримінального процесу є те, що потерпілий, на відміну від цивільного позивача в цивільному процесі, звільняється від обов'язку доводити вид і розмір шкоди як підставу для відшкодування завданої йому шкоди. У цивільному процесі кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень (ч. 3 ст. 10 ЦПК).

Пам'ятаючи, що кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини (ч. 5 ст. 9 КПК), необхідно звернутися до нормативних документів та прецедентної практики Європейського суду з прав людини.

Так, відповідно до Практичної інструкції, затвердженої Головою (Президентом) Європейського Суду з прав людини відповідно до Правил 32 Регламенту Європейського Суду з прав людини 28 березня 2007 р. (Practice direction issued by the President of the Court in accordance with Rule 32 of the Rules of Court on 28 March 2007): стосовно відшкодування збитків використовується принцип, відповідно до якого заявник повинен бути наскільки це можливо повернутий в ситуацію, яка відповідала б стану речей за відсутності порушення, іншими словами, принцип *restitutio in integrum*. Може йтися про компенсацію як фактично заподіяної реального збитку (*damnum emergens*), так і витрат, які необхідно понести для відновлення порушеного права в майбутньому, так само як упущеної вигоди (*lucrum cessans*) (п. 10) [8].

Щодо практики Європейського суду з прав людини, слід відзначити, що Суд не заперечує можливості відшкодування в кримінальному процесі упущеної вигоди, однак, на заявника покладається обов'язок довести її реальність [9].

Підсумовуючи, слід зазначити, що наведені наукові позиції і приклади правозастосовної практики свідчать, що відшкодування потерпілому шкоди у кримінальному провадженні має відбуватися в повному обсязі і включати в себе як реально завдану шкоду, так і відшкодування упущеної вигоди.

Література

1. Газетдинов Н. И. Деятельность следователя по возмещению материального ущерба [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.google.com.ua/url?url=http://libweb.kpfu.ru/z3950/law/knigi>.
2. Нор В. Т. Защита имущественных прав в уголовном судопроизводстве / В. Т. Нор. — Київ : Вища шк., 1989. — 273 с.
3. Вирок Скадовського районного суду Херсонської області від 11 січня 2017 р. у справі № 663/1733/16-к.
4. Татарин І. І. Забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, на досудовому розслідуванні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Татарин Ігор Іванович ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. — Львів, 2015. — 223 с.
5. Вирок Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області від 26.01.2016 р. у справі № 175/3546/14-к.
6. Вирок Нікопольського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 08.09.2016 р. у справі № 182/4244/16-к.
7. Вирок Марганецького міського суду Дніпропетровської області від 27.09.2016 р. у справі № 180/1372/16-к.
8. Практическая инструкция утверждена Председателем (Президентом) Европейского Суда по правам человека в соответствии с Правилом 32 Регламента Европейского Суда по правам человека 28 марта 2007 года [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://europeancourt.ru/konvenciya-o-zashhite-prav-cheloveka-i-drugie-oficialnye-dokumenty/prakticheskaya-instrukciya-po-obrashheniyu-v-evropejskij-sud>.
9. Дело «Глазков против Российской Федерации» (Заявление № 10929/03); Решение от 12.10.2006 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/974_012.

Зуєв В. В.,

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
кафедра кримінального процесу, кандидат юридичних наук*

МІСЦЕ НАБУ СЕРЕД ЦЕНТРАЛЬНИХ (УПОВНОВАЖЕНИХ) ОРГАНІВ УКРАЇНИ В РАМКАХ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ

Формування і розвиток правової держави, забезпечення прав і свобод людини, відповідальності держави перед громадянами та громадян перед суспільством нерозривно пов'язані із зміцненням правової основи держави, а у суспільному житті — з неухильним дотриманням законності, підвищенням рівня боротьби зі злочинністю. Правова реформа, яка здійснюється в Україні, повинна привести судову та правоохоронну систему, а також усі галузі права, у відповідність до норм Конституції з урахуванням тих соціально-політичних змін, які мають місце в сус-